

До спеціалізованої вченої ради PhD 16102
в Запорізькому національному університеті
609011, м. Запоріжжя, вул. Університетська, 66

ВІДГУК

офіційного опонента **Пухонської Оксани Ярославівни**,
доктора філологічних наук, доцента, професора кафедри української мови
і літератури Національного університету “Острозька академія”
на дисертацію **Смирнова Олександра Валентиновича**
«УНІВЕРСУМ ЛІРО-ЕПОСУ ПРО ГОЛОДОМОР»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 «Філологія»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. В умовах екзистенційних випробувань українська культура особливо гостро реагує на події, що загрожують її існуванню. Література є одним із найфундаментальніших виявів такої реакції, адже фіксує не лише події, що відбуваються, а й розцінює їх як людський досвід, творить специфічне поле психологічної емпатії чи рефлексує над ними з позиції перспективи. Актуальна російсько-українська війна створила винятковий дискурс художньої словесности, який вкотре в українській історії доводить дієвість записування, осмислення й терапії словом.

Тема Голодомору в цьому контексті особливо резонує. Вона залишається однією з тих, які недостатньо проговорені у мистецтві: з огляду на ідеологічну цензуру, а згодом, в період Незалежності, – на страх повернення травми, брак відповідних мовних ресурсів чи знеактуальнення досвіду в час глобальних викликів та інформаційних експериментів.

Розгляд цієї теми з позиції літературознавчої науки, а навіть ширше – міждисциплінарної перспективи – дуже важливий з кількох причин. Адже йдеться про своєрідну реакцію культури на спроби ворога вкотре накинути українцям іншу версію історії, а особливо – знецінити наш травматичний досвід, без знання й усвідомлення якого національна ідентичність залишається неповною та ущербною. Власне в цьому й полягає актуальність теми рецензованої дослідницької праці Олександра Смирнова.

Наукова новизна отриманих результатів дисертації не викликає сумніву. Вона підтверджена оригінальним дослідницьким фокусом: непересічний за жанрами й темою літературний матеріал автор аналізує в парадигмі універсуму через мистецькі напрями експресіонізму, неоромантизму, неокласицизму тощо.

Олександр Смирнов намагається вписати не лише досліджувані твори, а передусім тему Голодомору в західний культурний дискурс XX і XXI століть. Непересічність цієї праці також у тому, що, на переконання автора, ліро-епос як «...жанрово-тематична група, порівняно з лірикою та епосом про Великий голод, нечисленна» (с. 21), відтак дослідницьких текстів на цю тему також помітно бракує.

Дисертант уперше в українському літературознавстві зробив спробу цілісно «осмислити трагічні реалії у фольклорі й авторському художньому слові, зокрема в ліро-епосі про події 1932–1933 рр.» (с. 21). При цьому він вибудовує власну аргументацію на підставі аналізу художніх текстів авторства О. Мусієнка, Є. Мовчана, Юрія Клена, Яра Славутича, І. Качуровського, М. Руденка, Ю. Тарнавського, Н. Баклай, І. Кірімова, Н. Виноградської, Л. Бенедишин.

Наукова обґрунтованість результатів дослідження, положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Застосовані в роботі методи доречно корелюють з поставленою метою, а також дають підстави сприймати дисертацію як цілісне довершене дослідження. Автор обирає для себе інтердисциплінарний підхід, що цілком виправдовує поставлені завдання. Загальнонаукові теоретичні методи (дедукції, узагальнення, систематизації, класифікації та пояснення) досить удаю поєднані із міждисциплінарними (компаративного аналізу, герменевтичним, феноменологічним, детерміністичним, психоаналітичним).

Переконливою є теоретико-методологічна основа дослідження, хоча й бракує ширшого наукового контексту саме щодо емпіричного матеріалу. В основі дисертації лежить ідея універсуму літературного твору, яку автор оригінально обґрунтовує. Дослідник представляє мистецький універсум як у хронологічному зрізі, так і на рівні актуальних текстових і контекстових значень. Таким чином він намагається сформувати міцну рамку власної наукової концепції. Опрацьовані відповідні дослідження, з одного боку, підсилюють обґрунтованість його результатів, а з іншого – підкреслюють оригінальність праці.

У практичній частині заявлені дослідницькі перспективи осмислено чітко та цікаво, вдало обрано фокуси прочитання художніх творів зазначених авторів. Висновки до розділів та загальні висновки відображають заявлені у вступі завдання.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Важливість прочитання теми Голодомору, втіленої в жанрі ліро-епосу крізь категорію універсуму, не викликає жодних сумнівів. Адже це дає підстави розглядати її ширше, – виходячи за межі виключно літературознавчих інтерпретацій та надаючи особливого значення художньому світові відповідного тексту. У цьому виявляється теоретична цінність наукової студії.

Практичне значення роботи також логічно визначене. Автор пише: «Отримані результати знайдуть застосування на заняттях із різних аспектів теорії та історії літератури, знадобляться при проведенні івентів і проєктів, сфокусованих на збереженні національної пам'яті, при написанні підручників, посібників, статей та ін. » (с. 29).

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Мета окреслює весь спектр чітко поставлених завдань. Завдання, прописані у Вступі, хоч і не завжди вповні, але переконливо виконані у процесі викладу результатів дослідження. Об'єкт дослідження логічний і зрозумілий.

Переконливо обґрунтовано вибір текстового матеріалу, що відображає специфіку жанрового втілення теми Великого голоду та її прочитання крізь призму онтологічної категорії універсуму (як предмет дослідження). Міждисциплінарність та інтегративність методологій зумовлюють цілісний аналіз емпіричного матеріалу та його комплексне представлення у результатах студії.

Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

Основні положення дисертації, що певною мірою розкривають авторську концепцію, оприлюднено у дванадцяти доповідях на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях. Переконливими є результати, представлені у 17 одноосібних публікаціях, із яких 5 – у фахових філологічних виданнях. Зміст публікацій відображає основні ідеї дисертації. Кількість та обсяг публікацій відповідають чинним вимогам до оприлюднення матеріалів дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел (260 позицій). Загальний обсяг роботи: 260 сторінок. Обсяг основного тексту (вступ, розділи, висновки): 218 сторінок.

У **Вступі** обґрунтовано актуальність та новизну дослідження, пояснено вибір текстового матеріалу, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано теоретико-методологічну основу роботи, наукові методи, зазначено мету та завдання, зумовлені нею, а також пояснено теоретичне й практичне значення результатів дисертації. Апробація зазначена чітко, до неї ввійшли доповіді на конференціях та публікації за темою дисертації.

Основна частина роботи в міру переконлива та відкриває широкі перспективи дослідження в галузі студій Голодомору-геноциду. Висновки інформативні та корелюють зі зазначеними у вступі завданнями.

У першому розділі **«Обґрунтування категорії художнього світу / універсуму»** Олександр Смирнов вибудовує хронологічну структуру інтерпретації поняття “універсум” у стосунку до літератури передовсім як твору мистецтва. Розділ складається з чотирьох параграфів, у яких всеохопно представлено умови виникнення, процес розвитку, сенси та значення світу літератури у взаємодії з його найважливішими структурними елементами: як власне текстовими (жанр, сюжет, композиція, персонажі), так і зовнішніми — позатекстовими (творчий імпульс, середовище, історичні умови, автор, читач). Дисертант задіює широкий спектр наукових поглядів на проблему, йдучи від античності (аристотелівська концепція мімезису), через класицизм (теорії К. Готтшеда), німецький преромантизм (філософські міркування щодо літератури Гете і Шиллера, наприклад), романтичні підходи (Ф. Шлегеля та В. Гезлітта) до цілком новаторських поглядів В. Дільтея, а згодом і Г. Кантора, Р. Інгардена, Ж.-П. Сартра та ін.

Розгляд множинних теорій, що стосуються таких понять, як “універсум” чи “художній світ”, дає підстави не лише побачити їх розбіжність або й подібність. Дослідник показує, наскільки вагомим у цій системі координат є

літературний твір не тільки з позиції мистецтва чи власне художньої словесности. Дослідник переконаний, що це передусім багатогранна система смислів, у якій певна проблема (у випадку актуальної дисертації — травма Голодомору, виписана у жанрах ліро-епосу) виходить поза межі сюжету, системи персонажів чи художньої мови. Її можна розглядати як смисловий, ідентичнісний та культурний відбиток часу, як певну категорію буття окремої національної чи загальнонародської культури.

Автор дисертації системно наголошує на «інваріантній природі літератури» (с. 60). На доведення цього у параграфі 1.3 він аргументовано виокремлює три аспекти, з позиції яких ця інваріантність виглядає найбільш переконливо. Ідеться про запропоновані дослідником «поетикальні, сутнісно-процесуальні й методологічні» (с. 60) чинники.

Єдине, чого бракує цьому розділові праці — теоретичної основи ліро-епосу як жанру та аналізу його в категорії універсуму, як це, зрештою, заявлено, у формулюванні теми. Не завадило б також вдаватися до історико-теоретичного окреслення явища геноциду та розгляду його в контексті теми Великого голоду в Україні сталінського періоду.

У другому розділі **«Сенсуально-операційні домінанти ліро-епосу про Голод»** автор працює безпосередньо з емпіричним матеріалом, а саме — зазначеними в об'єкті дослідження творами українських авторів. Поділяючи цей фрагмент дослідницької праці на п'ять тематичних параграфів, Олександр Валентинович намагається проаналізувати ліро-епічні твори про Голодомор із погляду часу їх написання та дотичности автора до цієї теми. Особливо детально на цьому заакцентовано у параграфі 2.1. «Тексти про Великий голод: від історичних реалій — до літературної реалізації». Своєрідну тематичну хронологію автор вибудовує за вдало знайденим принципом.

До першої групи він відносить твори «Про що шептав вітер» О. Мусієнка, «Прокляті роки» Юрія Клена та «Дума про голод» Є. Мовчана. Характерно, що всі ці тексти написані в один період (1930-і та 1940-і роки), а самі автори або були свідками Голодомору, або чули про нього від сучасників. У цьому контексті дисертант розглядає проблему саме з позиції травми, найбільш глибоке ословлення якої дається саме експресіоністичній манері письма.

Другу групу поем, які вписуються у контекст цієї стильової манери, а відтак відображають засади художнього світу на підставі досліджуваної проблеми, складають ті твори, які написані вже через кілька десятиліть після трагедії. Тут автор аналізує «Мою добу» Яра Славутича, «Хрест» М. Руденка та «Село» І. Качуровського. Ці тексти автор праці розглядає з погляду «первинної» та «вторинної» травматизації (с. 93).

Такий хронологічний поділ експресіоністичного ословлення травми Голодомору дуже доречний і додає роботі оригінальності. Завершує його третій блок творів, написаних уже в період незалежності України. Сюди Олександр Валентинович відносить поеми «У РА НА» Ю. Тарнавського, «Лубни» Н. Баклай, «Біль» І. Кірімова, «Голодомор» Н. Виноградської та «Червоне пекло» Л. Бенедишин.

У наступних параграфах ідеться про стильові особливості досліджуваних текстів та втілення за допомогою певних інструментів того чи того стилю своєрідного універсуму у відповідному жанрі. Так, експресіоністичну манеру у процесі інтерпретації травми Великого голоду Олександр Смирнов розглядає на

прикладі творів О. Мусієнка, І. Качуровського, М. Руденка, І. Кірімова, Н. Виноградської, Л. Бенедишин. Важливо, що в цьому випадку експресіонізм дослідник розуміє передусім як «позачасовий тип образно-художнього мислення, цебто творчий інструментарій» (с. 104).

Неоромантичну рецепцію трагічних подій 1932-1933 року Олександр Смирнов розглядає на підставі творів Юрія Клена, Н. Баклай, а також у вищезгаданих поемах І. Качуровського, І. Кірімова, Л. Бенедишин та Н. Виноградської. Саме неоромантичний стиль мислення дисертант співвідносить із «особливостями українського національного психотипу» (с. 119). Ідейне ж навантаження таких текстів розглянуто у контексті «опозиції аналітичному погляду реаліста на світ» (с. 119). Автор акцентує увагу на емоційному складникові ліро-епічних текстів, аналізуючи почуття ненависті, співчуття, страху та відчаю. Важливим елементом інтерпретації травми у цьому випадку є залучення психологічної категорії горя, інтерпретація якого у контексті досліджуваних поем здійснюється на рівнях національного та індивідуального.

Ще одна опція наукового погляду на ліро-епічний текст про Голодомор — неокласична й авангардна. Власне ці мистецькі риси дослідник шукає у творах Ю. Тарнавського, почасти в Яра Славутича, Юрія Клена та І. Качуровського. Такий комплексний підхід до смислової інтерпретації ліро-епічного твору, із використанням механізмів різних мистецько-стильових напрямів, однозначно збагачує дисертацію, надає їй ширшого, інтердисциплінарного наукового виміру.

У цьому ж розділі дисертації О. Смирнов аналізує і фольклорні мотиви зазначених творів. Загалом цей аспект не зовсім уписується в канву вищезгаданих дослідницьких стратегій, адже виявляє радше не стилістичну, а художньо-образну та мотивну особливість літературного твору. Однак авторові вдається логічно вписати народно-архетипні особливості досліджуваних поем у канву ліро-епічного універсуму. Зрештою, фольклор є фундаментальним складником ліро-епосу.

Третій розділ наукової праці **«Дифузні параметри ліро-епосу про реалії 1932-33 рр.»** заповідається на чи не найбільш докладну студію емпіричного матеріалу. Викликає застереження сама назва розділу, якою автор, видається, прагне дещо безпідставно затеоретизувати предмет свого дослідження, адже термін «дифузні параметри», навіть за умови його метафоричної інтерпретації, не зовсім уписується в те, що автор пропонує в цій частині роботи.

У першому параграфі Олександр Валентинович вивчає особливості ідейно-тематичного наповнення досліджуваних поем. Досить цікавим є поділ текстів на голодомороцентричні та голодомороседиментарні. Це абсолютно новаторський авторський підхід і до теми, і до літератури, яка цю тему втілює. Автор доречно підсумовує: «Кожній підгрупі властиві подібні диференційні риси, що базуються на характері ментальної травми (особистий досвід або дистанційоване спостереження) й естетичних передиспозиціях» (с.186).

У другому та третьому параграфах розділу детально проаналізовано таку класифікацію із залученням сюжетно-композиційних особливостей та наративних стратегій, які використовують автори досліджуваних текстів. Дуже імпонує дослідницька манера О. Смирнова класифікувати зазначені проблеми, що, відповідно, систематизує його науковий текст, надаючи йому оригінального

змісту й структури. Однак, як і в попередньому розділі, дисертант суттєво відходить від теми універсуму, вдаючись до часом надмірного цитування, емоційно-оціночних суджень, добирання до простих і зрозумілих реалій псевдо-теоретичних маркерів. Так, усталені в науковому вжитку слова “письменник”, “творчість” автор постійно замінює популярними термінами, як-от: “креатор”, “креація”, “креативність”, що не завжди стилістично виправдано.

Висновки праці логічні та вдало скомпоновані. Вони доречно представляють важливі результати проведеного дослідження. У цій частині дисертації автор пояснює, яким чином і наскільки йому вдалося з’ясувати поставлені у вступі завдання.

Використані джерела загалом відображають актуальний стан дослідження теми. Дисертант апелює до авторитетних праць українських та зарубіжних авторів, на які вдало покликається впродовж тексту.

Дисертацію написано відносно добрим науковим стилем, хоча іноді викликає сумнів здатність автора чітко й логічно формулювати думки. Олександр Смирнов схильний до надмірного вживання складних лінгвістичних конструкцій, іноді також зловживає термінологією. Окремі фрагменти роботи провокують враження зумисного акцентування на теоретичних аспектах певних проблем, які не завжди виразно проговорені, тому існує ризик теорії заради теорії. Такі ознаки дисертації перешкоджають чіткому викладу матеріалу та його зрозумілості. Наприклад, автор пише: «Попри відмінні каталізатори, накопичення установок художнього світу протікає за ідентичною схемою: біографічна ситуація продукує емоційно насичений відтинок екзистенції, котрий осідає у формі смислової компоненти...» (с. 230). Подібні мовні конструкції можна розбирати як зразки до стилістичних помилок та інтернаціональних невинуватених заміщень української наукової лексики.

Проте, незважаючи на зазначені недоліки, загалом рецензована робота оформлена згідно з чинними вимогами, що висувуються до наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Дотримання академічної доброчесності в дисертації та наукових публікаціях. Відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

На підставі автоматизованого звіту з перевірки дисертації та наукових публікацій на наявність текстових збігів, згенерованого спеціалізованим програмним засобом, встановлено, що представлена до захисту дослідницька праця Олександра Смирнова, а також зазначені у переліку наукові публікації є оригінальними та виконані автором самостійно. У дисертації та публікаціях відсутні ознаки академічного плагіату. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів (як художні, так і наукові тексти) мають належні покликання на відповідні джерела.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Вагомий внесок цієї наукової студії в сучасну гуманітаристику, особливо у літературознавство, незаперечний. Усе ж вважаю за необхідне висловити певні зауваження, на які дисертантові варто би звернути увагу.

1. У тексті роботи чимало суперечностей. По-перше, автор заявляє, що його праця є спробою «не національного, а універсального прочитання ліро-

епосу про міжвоєнну катастрофу ХХ ст...» (с.28), що у випадку геноциду (а особливо Голодомору, який був спрямований на винищення українців) не є раціональним. Зрештою, під час інтерпретації досліджуваних текстів Олександр Смирнов регулярно акцентує на національному характері травми (наприклад, на с. 105 читаємо: «Лейтмотив усіх текстів про Голодомор – національна трагедія, спричинена штучно створеним голодом», на с. 167 на підставі окремих творів дослідник пише: «Великий голод виступає не змістовим осердям, а одним із жорстоких тоталітарних випробувань на шляху до національного визволення»; там само «основний замисел полягає в тому, щоб розкрити горе всієї нації крізь призму втрати найдорожчого в людському житті»). Таким чином, універсальна інтерпретація творів про Голодомор неможлива без з'ясування національної специфіки цієї теми в культурі; між цими категоріями існує поважна суперечність.

По-друге, автор дещо легковажно трактує феномен художньої творчості. На с. 81 він категорично заявляє: «Роль письменника — здебільшого інструментальна. Текст приходить через нього, але не з його волі. Левова частка всіх творчих процесів протікає несвідомо, і автор не має над ними жодного контролю». Це твердження не має логічної доказової основи. Дослідник покликається на індуїстську міфологію (чому саме на неї?), не зовсім доречно в його темі. Однак уже згодом говорить про те, що письменник усе ж є ініціатором творчого задуму, він «обдумує його» (с.85). У випадку ж дослідження конкретних текстів акцентує на авторській потребі, а навіть необхідності говорити про досвід, який або письменник пережив сам, або його пережили близькі йому люди. Що більше, на с. 98 зазначено: «У художньому слові завжди є те, що автор сказав, і те, що він хотів донести».

Окрім того, що ця теза суперечить «інструментальності ролі автора» та відсутності його контролю над реалізацією творчого задуму. Тут виникає ще один сумнів: звідки читач / реципієнт / дослідник може знати, що саме «хотів донести автор», якщо той сам про це ніде не зазначив?

По-третє, пояснюючи специфіку «естетичної дійсності», яку презентує твір, місце і поведінку персонажів у ній, особливості законів художнього світу, дисертант пише, що герої пізнають (“вивчають”) ці закони «при взаємодії з локаціями й індивідами» (с. 47). Виникає питання щодо лексичної компоненти та її семантичного наповнення. Зрештою, “індивіди” – це хіба не персонажі твору? Яким чином автор дисертації розрізняє “героїв” та “індивідів”, з якими ці герої взаємодіють у творі? Тут же заявлено: «...Існує схема динаміки ситуацій, продиктована архітектонікою (...),– котра знаходиться (...) у трансцендентній позиції Абсолюту...» (с.47). Наведене речення взагалі позбавлене логічного зв'язку і схоже на набір псевдонаукових слів та словосполучень. Виникає сумнів щодо того, яким чином «архітектоніка» (взаємозалежність форми і змісту твору) може бути в «трансцендентній позиції» (поза межами досвіду, вочевидь, письменника), особливо у випадку текстів про Голодомор, процес писання яких дослідник сам характеризує як можливість «...виговоритися, об'єктивізувати проблему, поділитися наболілим, висловити власну позицію» (с. 90). Подібних семантичних та лексичних недосконалостей у тексті не бракує, але, варто зазначити, що вона не суперечать цінності наукових висновків, до яких доходить дисертант.

По-четверте, Олександр Смирнов спрощено трактує процес рецесії текстів про Великий голод. У спробі окреслення літературних контекстів нашої доби він зауважує: «Історична обстановка до 2013–2014 рр. не спонукала майстрів слова до розмислів на тему особистої помсти, тож у художньому слові такі питання й не порушуються. Немає біографічних твірних для виникнення похідних» (с. 102). Такий висновок розходиться з правдою, адже саме на початку 2000-х українські автори активно звертаються до проблеми національної пам'яті та тоталітарних травм, серед яких Голодомор є найбільш знаковим. У 2004 році був уперше опублікований роман Леоніда Кононовича «Тема для медитації», де ця трагедія стає наскрізною у сюжеті. У тому ж 2004 році видано збірку віршів Івана Кірімова, до якої увійшла поема про Голодомор «Хотів би вам переповісти...», а 2008-го року була опублікована поема Ніни Виноградської «Голодомор» (саме цей твір і входить до переліку тих, які автор досліджує). Пізніше, в 2014 р. з'явився роман «Оголений нерв» Світлани Талан, того ж року — «Чорна дошка» Наталки Доляк, 2016 р. — «Спалені мрії» Ганни Ткаченко. Цими творами перелік заявленої теми в українській літературі зазначеного дисертантом періоду, звісно, не вичерпується.

2. Параграф 1.2 означений як «Студії тотальної естетичної дійсності тексту в мистецькому й теоретичному дискурсах ХХ-ХХІ ст.». Варто зауважити, що зазначена проблема не розкрита ґрунтовно. У підсумку автор не презентує власного розуміння поняття «тотальної естетичної дійсності». Параграф оснований на цитуванні різного роду праць та спробі їх інтерпретації. Щобільше, не дотримані заявлені хронологічні межі, адже про вивчення проблеми у ХХІ столітті зовсім не йдеться. Вся увага зосереджена на періоді століття ХХ-го.

3. Суттєве зауваження є до теоретичного підходу в інтерпретації теми дисертації. Автор заявляє її як «Універсум ліро-епосу про Голодомор». У першому розділі увагу зосереджено винятково на хронологічній та змістовій особливостях категорій «універсум», «всесвіт», частково «художній світ» (звісно, здебільшого в межах філософсько-літературознавчої сфери).

Про особливості ліро-епосу в контексті художньої інтерпретації національної травми Голодомору зовсім не йдеться. Як і немає ані теоретичного, ні історико-культурного представлення самої проблеми Голодомору, що є визначальною, а не прикладною в цьому літературознавчому дослідженні.

4. Дисертант пише про травматичну пам'ять Голодомору, вербалізовану в досліджуваних літературних творах. Однак він дуже обмежено, а навіть посередньо застосовує теоретико-методологічну основу студій пам'яті та травми. А цей напрям у сучасних гуманітарних науках, зокрема в Європі, є одним із пріоритетних щодо вивчення явища геноциду.

5. Дисертація потребує суттєвих лексико-синтаксичних та стилістичних виправлень. Автор часто зловживає складними синтаксичними конструкціями, які перенасичує різнохарактерними термінами. Це роззосереджує увагу читача і не сприяє логічному й послідовному викладові думки. Щодо стилістичних огріхів, то наскрізно присутні абзаци, які складаються з одного речення, що особливо не відповідає нормам наукового стилю.

6. У переліку джерел, як і загалом для цілісності дослідження, бракує бодай фундаментальних праць про Голодомор як геноцид українського народу. Серед таких передовсім студії Роберта Конквеста, Джеймса Мейса, Тімоті Снайдера, Енн Епплбаум (Епплбом), Алена Безансона, Станіслава Кульчицького. Варто би звернутися також до праць українських дослідників цієї теми, як, наприклад, Людмили та Владислава Гриневичів, Ірини Захарчук, Наталії Тимошук тощо.

Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Попри висловлені зауваження, дослідження Смирнова Олександра цілком певно можна вважати самостійною, оригінальною науковою працею, новаторською у галузях теорії та історії української літератури. Ця праця має переконливе теоретичне й практичне значення та аргументовані висновки. Дисертація вирізняється чіткою авторською концепцією, засвідчує сформованість у здобувача навичок самостійного наукового мислення та серйозний науковий потенціал.

Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам. Дисертація «Універсум ліро-епосу про Голодомор» відповідає п. 6–9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03 лютого 2017 р. за № 155/30023, а її автор – Смирнов Олександр Валентинович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук,
доцент, професор кафедри
української мови і літератури
Національного університету
«Острозька академія»

Оксана Ярославівна Пухонська

ПІДПИС
ПІДТВЕРДЖУЮ
НАЧАЛЬНИК ВІДДІЛУ
КАДРІВ НАУ «ОА»

